

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ ТА ІНШИХ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Хильченко Анастасія Сергіївна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права*

*Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Кажучи про принципи призначення покарання, безсумнівно, у першу чергу необхідно вести мову про принцип справедливості покарання. Хоча Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не містить прямої вказівки на необхідність призначення саме справедливого покарання, однак такий висновок витікає із загальних засад призначення покарання. Крім цього, відповідно до ч. 2 ст. 65 КК України особі, яка вчинила кримінальне правопорушення має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження вчинення нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень». На нашу думку, такі законодавчі норми дають висновок, що, по-перше, призначення справедливого покарання – це є призначення пропорційного покарання, а, по-друге, вимоги пропорційного покарання полягають у достатності, необхідності застосовуваного виду покарання, а також врахування його мети.

Зауважимо, висновки, що будуть сформованими у цих тезах щодо принципу пропорційності та індивідуалізації є застосовними щодо заходів кримінально-правового впливу у цілому, а не лише покарання. Звичайно, аналіз норм КК України дає змогу зробити висновок лише про ст. 65 КК України «Загальні засади призначення покарання» та ст. 96-10 КК України «Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру», що закріплюють правила визначення вказаних заходів. Однак, зрозуміло, що правила призначення інших заходів кримінально-правового впливу у нормах кримінального закону закріплені, але не виділяються окремо у спеціальну норму. Тому нерідко в юридичній доктрині говорять про аналогію у цій площині. Конкретний прояв принципу пропорційності щодо інших заходів

кримінально-правового впливу вимагає окремого дослідження. Виходячи з цього, дане питання потребує подальшого наукового вивчення. Окрім цього, висновки щодо принципу пропорційності та індивідуалізації є релевантними і щодо інституту звільнення від покарання, зокрема, звільнення від відбування покарання.

Проф. Туляков В. О., у контексті апроксимації норм права ЄС і РС до українського кримінального законодавства, зазначаючи, що злочини в контексті мейнстріму кримінальної політики РС розглядаються як передбачене законом правопорушення не лише проти держави чи суспільства в цілому, а й як порушення прав окремих жертв, наголошує на необхідності враховування цієї подвійної природи злочинів при розробці теорій покарання, стримування та реабілітації <...> «Зазначене може призвести до дискусій про справедливість, рівність у контексті доцільності, законності й пропорційності» [1, с. 20, 21; 2].

У Рішенні від 12 жовтня 2022 року No 8-p(I)/2022 КСУ наголосив на тому, що «законодавче унормування порядку притягнення особи до юридичної відповідальності обов'язково має ґрунтуватися на конституційному принципі індивідуалізації юридичної відповідальності» (абзац чотирнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини) [3].

Індивідуалізація покарання – конкретизація судом виду і розміру міри державного примусу, який призначається особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, в залежності від особливостей даного правопорушення і його суб'єкту. Можна сказати, що принцип індивідуалізації покарання забезпечується через врахування критеріїв пропорційного та справедливого покарання. З одного боку, взаємна реалізація принципів (законного, пропорційного та справедливого покарання) на етапі індивідуалізації покарання передбачає застосування такої міри кримінально-правового впливу, яке є співрозмірною тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та особі діяча, а також врахування системи покарань і конструкцію санкцій кримінального закону. А з іншого, ці принципи повинні сприяти досягненню цілей покарання чи цілей іншого заходу кримінально-правового впливу.

Бабікова О. та Федоренко І., аналізуючи зміни, що введені Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року No 2113-IX [4] та які передбачають появу абсолютно визначених санкцій за державну зраду та диверсію, дійшли висновку, що принцип індивідуалізації покарання за вчинення суспільно небезпечного діяння, як галузевий принцип кримінального права, не спрацює в будь-якому випадку в разі притягнення особи до кримінальної відповідальності за державну зраду та за диверсію. Саме по собі

існуванні в КК України в санкціях розглядуваних статей альтернативи призначення покарання за вказані кримінальні правопорушення у вигляді довічного позбавлення волі як найсуворіша міра покарання, яка на сьогодні існує в законі лише формально може вважатися альтернативою призначенню покарання у вигляді 15 років позбавлення волі [5, с. 29]. Виходячи з цього, важливим є конструювання кримінально-правових санкцій на засадах індивідуалізації.

Ми не ототожнюємо принцип пропорційності та індивідуалізації покарання. Вони тісно взаємопов'язані, але їхній зміст не зовсім ідентичний. Принцип пропорційності є вихідним від принципу індивідуалізації. Пропорційність в інституті покарань означає призначення такого покарання, яке відповідає тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Така ступінь покарання є необхідною для досягнення цілей покарання. Принцип індивідуалізації покарання є засадою побудови кримінально-правових санкцій, відповідно до якої встановлюється діапазон покарання з тим, щоб суд у цих межах обрав пропорційне покарання у кожному конкретному випадку. Підтвердженням сказаному є і правова позиція Верховного Суду та в якій Суд виокремлює принцип домірності та індивідуалізації [6].

Принцип пропорційності покарання та принцип індивідуалізації покарання співвідносяться між собою як ціль та засіб її досягнення чи то як зміст і форма. На засадах, або, так би мовити, у рамках, індивідуалізованого підходу до кримінальної відповідальності особи забезпечується призначення пропорційного справедливого покарання. Справедливе покарання базується на врахуванні принципу гуманізму у пенологічній практиці. Але призначення пропорційної міри кримінально-правового впливу не є просто вимогою. Це є окремою засадою, або більше, керівною ідеєю, на якій ґрунтується технологія призначення покарання чи то іншого заходу кримінально-правового впливу, що є необхідним для досягнення легітимної та легальної мети. Іншими словами, принцип пропорційності забезпечує досягненню балансу між вчиненим кримінальним правопорушенням, обраною мірою кримінально-правового впливу крізь призму цілепокладання. Індивідуалізація покарання – це, у першу чергу, індивідуалізований підхід до оцінки діяння та особи діяча при обранні кримінально-правового заходу, а пропорційність – це баланс та необхідність між мірою, скоєним та метою. Принцип пропорційності, виступаючи судовою гарантією, міститься у Женевських конвенціях, які зобов'язують суди держави-окупанта застосовувати принцип домірності покарання (Ж IV, ст. 67 [7]). Крім цього, це є загальний принцип міжнародного права, істотна частина міжнародного права збройних конфліктів, що знайшло відображення у багатьох актах та рішеннях

міжнародних трибуналів, ЄСПЛ, вищих судових інстанціях окремих країн.

Таким чином, принцип пропорційності призначення кримінально-правової міри необхідно віднести до самостійного принципу кримінального правозастосування. Спостерігається тісна взаємодія та взаємовплив цього принципу з іншими принципами (індивідуалізації, справедливості, законності тощо). Ми не ототожнюємо принцип пропорційності та індивідуалізації покарання. Вони тісно взаємопов'язані, але за видовими характеристиками не зовсім ідентичні. Самостійний характер принципу пропорційності забезпечує існуюча система покарань і закріплення законом інших заходів кримінально-правового характеру за критерієм зростання суворості у переліку, конструкція санкцій кримінального закону на основі принципу індивідуалізації покарання та правила призначення покарання чи іншого кримінально-правового заходу, акти міжнародного права. Зміст принципу пропорційності на правозастосовному рівні кримінального права розкривається через врахування таких вимог: необхідності покарання, його достатності, мети покарання чи іншого заходу кримінально-правового впливу.

Література:

1. Туляков В.О. Поняття злочину в європейській динаміці змін // *Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість* убезпечення: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2024 р.) / [редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, С. О. Харитоновта та ін.]; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава мудрого, Каф. кримін. права, Каф. кримін.-прав. політики ; гром. орг. «всеукр. асоц. кримін. права», відокремл. підрозділ в Харківс. обл.. – Харків : право, 2024. – с. 20–24.

2. Туляков В. О. Віктимологічні засади кримінального права України: на шляху до апроксимації міжнародних стандартів. *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. вид. 2023. No 2(20). с. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.20.290779>

3. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Справа № 3-144/2021(315/21). 12 жовтня 2022 року № 8-р(I)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-22#Text> (дата звернення 22.12.2024)

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року No 2113-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n7>

5. Бабікова О., Федоренко І. Співвідношення окремих положень кримінального закону з принципами права // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 83. Частина 3. Ужгород 2024. с. 24–30.

6. Постанова ККС ВС від 08.04.2021, справа № 748/963/20, провадження № 51-134км21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96281953> (дата звернення 22.12.2024).

7. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-93>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНІЦІУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Чорнобай Олександр Іванович

викладач, юрисконсульт

Відокремленого структурного підрозділу

«Верхньодніпровський фаховий коледж

Дніпровського державного аграрно-економічного університету»

м. Верхньодніпровськ, Дніпропетровська область, Україна

На даний час у правозастосовній практиці сформувались два кардинально різні підходи щодо трактування обов'язку правоохоронних органів реєструвати кримінальні провадження на підставі отриманої заяви про вчинення кримінального правопорушення.

Перший – правоохоронці зобов'язані реєструвати кримінальні провадження на підставі всіх заяв і повідомлень, що надходять до органу досудового розслідування чи прокуратури.

Так, відповідно до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального